

तामाङ्ग जातीमा बालबालिकाको सहभागीता,
संरक्षणको अध्ययन

नुवाकोट जिल्ला घ्याङ्फेदि गा.वि.स.

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको
स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता
परिपुर्तिको लागि तयार पारिएको
शोधपत्र

शोधकर्ता

ज्याकी महत

रोल नं. ५५/२०६९

परीक्षा रोल नं. २८१९७१

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-३७-४५९-२००३

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपूर, काठमाडौं

सिफारीस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र ज्याकी महतले मेरो प्रत्यक्ष निर्देशन, सुपरिवेक्षणमा रही तयार गर्नु भएको “तामाङ्ग जातिमा बालबालिकाको सहभागिता, संरक्षणको अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र तयार गर्ने कार्य सम्पन्न गर्नु भएको छ । प्रस्तुत अध्ययनबाट म सन्तुष्ट छु, उचित मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. मनहरी ढकाल

शोध निर्देशक

विश्वविद्यालय क्याम्पस

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग,

कीर्तिपूर, काठमाडौं

मिति: २०७३ । ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपूर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तरगत समाजशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तह दोश्रो पर्थका छात्र ज्याकी महतले स्नातकोत्तर तह समाजशास्त्र विषयको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत गर्नु भएको “तामाङ्ग जातिमा बालबालिकाको सहभागिता, संरक्षणको अध्ययन” शिर्षकको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा उचित मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

हस्ताक्षर

प्रा.डा तुल्सीराम पाण्डे
विभागीय प्रमुख

.....

डा. मनोहरी ढकाल
शोध निर्देशक

.....

डा. टिकाराम गौतम
बाह्य परीक्षक

.....

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत “तामाङ्ग जातिमा बालबालिकाको सहभागिता, संरक्षणको अध्ययन” शिर्षकको शोधपत्रमा प्रस्तावनाको सुरुदेखि अन्त्यसम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुभाब एवं प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागका डा. मनोहरी ढकाल ज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। बाह्य परीक्षक डा. टिकाराम गौतम ज्यू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। मेरो शोधकार्यलाई गहिराईमा पुऱ्याउन सहयोग गर्ने समय समयमा विभिन्न सल्लाह सुभाब गर्नुहुने विभागका अन्य गुरु-गुरुआमाहरुप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। यसर्थ मैले शोधकार्यलाई शैक्षिक स्तर प्राप्तीको प्रक्रियाको रूपमा मात्र नलिई भावी जीवनमा यसलाई निरन्तरता प्रदान गर्नेमा आशावादी छु। असल शैक्षिक तथा सामाजिक अभिभावकको भूमिकाप्रति म प्रेरणा, साहास र सृजनशीलतामा हर्षित छु। जसले मेरा वर्तमान र भावीपाइलालाई बल प्रदान गरेको छ।

शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने घ्याङफेदी गा.वि.स.का सचिव श्री सविन थापाज्यूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु। आफू अशिक्षित भएर पनि भौतिक, आर्थिक नैतिक गरी स्नाकोत्तर शिक्षासम्म पढ्ने अवसर दिनुहुने आदरणीय मातापिताप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। यसै गरी शोधपत्रलाई मूर्तरूप दिन सघाउने मेरा अन्य मित्रहरु धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ।

शोधपत्रलाई कम्प्यूटर टाईप गरी मूर्तरूप दिन सघाउने नेरिड डिजाइन हाउस, रेवती राईज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

ज्याकी महत

काठमाडौं, नेपाल

विषयसूची

शिर्षक

पेज नं.

अध्याय एक अध्ययनको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४ अध्ययनको महत्व	४
१.५ अध्ययनको संगठन	७

अध्याय दुई पूर्व साहित्यको अध्ययन

२.१ पूर्व साहित्य समीक्षा	८
---------------------------	---

अध्याय तीन अनुसन्धान विधी

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौटको औचित्य	२६
३.२ अध्ययनको ढाँचा	२६
३.३. नमुना छनौट	२६
३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति	२७
३.४.१. तथ्याङ्कको स्रोत	२७
३.५. तथ्याङ्क सङ्कलन विधि	२७
३.५.१. असंरचित अन्तर्वार्ता:	२७
३.५.२. वैयक्तिक अध्ययन विधि	२८
३.६. तथ्याङ्क प्रशोधन र विश्लेषण	२८
३.७. अध्ययनको सीमा	२८
३.८. अध्ययन शोधकार्यको समय अवधि	२९

अध्याय चार

परिवार तहमा बालबालिका र अभिभावकबीचको सहभागितात्मक सम्बन्ध

४.१ परिस्थितिमा आधारित अभिभावकको बालबालिकासँग सम्बन्ध तथा सहभागिता	३०
४.२ अभिभावकहरुको बालबालिकासँग सहभागिताको सम्बन्ध	३१
४.३ अभिभावकको सूचित अवस्था (बालबालिकाको परिस्थिति प्रति)	३२
४.४ निर्णयको अवस्था र परिवारको प्रकृति	३३
४.५ सूचना पहुँचको अवस्था	३४
४.६ असहभागिता अवस्थाको प्रभाव	३५
४.६.१ प्रथम प्रभाव	३५
४.६.२ द्वितीय प्रभाव एवं निर्धारण	३७
४.७ बालबालिकाको परिस्थितिसँग परिचित अवस्था र जिविकोपार्जनको स्रोत	३९
४.८ सूचित गर्ने प्रक्रिया	४०

अध्याय पाँच

अभिभावकको बालबालिकासँग सहभागितात्मक सम्बन्ध

५.१ अभिभावकको बालबालिकासँग सकारात्मक सम्बन्ध	४२
५.२ अभिभावकको सूचित अवस्था	४३
५.३ बालबालिका सूचित हुने अवस्था	४४
५.४ परिवार तहमा सहभागिताको सकारात्मक प्रभावहरु	४५

अध्याय छ

बालबालिकाको अभिभावकसँग सहभागितात्मक सम्बन्ध:

६.१ बालबालिकाको अभिभावकसँग सम्बन्ध	४८
६.२ सूचित गर्ने अवस्था	४९
६.३ सम्बोधन गर्ने अवस्था	५०
६.४ सूचित गर्ने अवस्था	५१

६.५	पारिवारीक समावेशीकरण र बहिष्करण	५२
-----	---------------------------------	----

अध्याय सात

सार्वजनिक तहमा बालबालिकाको सहभागिता

७.१	बाल क्लवको स्थिति विश्लेषण	५४
७.२	बाल क्लवहरुको उद्देश्य	५४
७.३	बालक्लबमा बाल सहभागीताको अवस्था	५५
७.४	सदस्यताको पारिवारिक पृष्ठभूमि	५५
७.५	लिङ्ग र जातजातिको आधारमा सदस्यताको आकार	५६
७.६	बालवातावरण क्लव घ्याङफेदि -८ को स्थिति	५६
७.७	बाल सहभागिताको प्रभाव	५७
७.७.१	सहभागीताबाट बालबालिकाको व्यक्तित्व विकास	५७
७.७.२	सामाजिक विकास	५८
७.७.३	सार्वजनिक तहमा बाल सहभागिताको अवस्था	५९
७.८	सरोकारवाला निकायबाट बालबालिकाको परिस्थि प्रति परिचित वस्था	६१
७.९	विचारको निर्णय वा सम्बोधनको स्थिति	६२
७.१०	सहभागितामा अवरोधको अवस्था	६३

अध्याय आठ

सारांश तथा निष्कर्ष

८.१	मुख्य प्राप्तीको सारांश	६५
८.२.	परिवार तहमा अनुकुलनको सम्बन्ध	६५
८.३	परिवार तहमा सहभागीताले पारेको सकारात्मक प्रभावहरु	६६
८.४	परिवार तहमा सहभागीताले पारेको नकरात्मक प्रभावहरु	६७
८.५	समुदाय स्तरमा बाल सहभागीताको सकारात्मक प्रभावहरु	६७
८.६	समुदाय स्तरमा बाल सहभागीताको अवरोधहरु	६७
८.७	निष्कर्ष	६८

तालिका सूची

तालिका १	:	परिस्थितिमा आधारित अभिभावकको बालबालिका संगको खुलापन/अनुकुलन सम्बन्धको स्थिति	३१
तालिका २	:	पारिवारिक विशेषता र उमेरको आधारमा बालबालिका वा छोराछोरीबाट सुभाव नलिने स्थिति वा विवरण	३२
तालिका ३	:	बालबालिकाको माग प्रस्ताव सम्बोधन नगर्ने परिवारको विशेषता र बालबालिकाको उमेर	३३
तालिका ४	:	आफ्नो छोरा छोरीलाई महत्वपूर्ण विषयको जानकारी दिने परिवारको विशेषता र बालबालिकाको उमेर	३४
तालिका ५	:	बालबालिकामा आएका परिवर्तित र उमेरको विवरण	३५
तालिका ६	:	लिङ्ग र उमेर आधारमा परिवार तथा घर छोडेका बालबालिकाको स्थिति विवरण	३८
तालिका ७	:	परिवारमा आफ्ना बालबालिकालाई सुभाव नलिने घर परिवारको पेशा वा जिविकाको श्रोत र उमेर	४०
तालिका ८	:	परिवारमा आमा बाबु र अभिभावकले बालबालिकालाई महत्वपूर्ण जानकारी नदिने समय नविताउने परिवारको पेशा जिविकाको श्रोत र उमेर	४१
तालिका ९	:	परिस्थितिमा आधारित अभिभावकको बालबालिका संगको सम्बन्ध एवं स्थिति	४२
तालिका १०	:	परिस्थितिमा आधारित अभिभावकको खुलापन बालबालिकाको सम्बन्धमा सुश्रव लिने सम्बोधन गर्ने परिवारको विशेषता, उमेर	४३
तालिका ११	:	परिवारको विशेषता र उमेरको आधारमा बालबालिकालाई महत्वपूर्ण विषयको जानकारी निरन्तर दिने स्थिति	४४
तालिका १२	:	अभिभावकले बालबालिकाको निरन्तर सुभाव लिने, आकांक्षाको सम्बोधन गर्ने, महत्वपूर्ण विषयको जानकारी निरन्तर दिने परिवारमा बालबालिकाको विशेषतामा परिवर्तनको स्थिति र उमेर	४६

तालिका १३	:	परिस्थितिमा आधारित बालबालिकाको सम्बन्धको स्थिति अभिभावकसँगको सम्बन्ध	४८
तालिका १४	:	बालबालिकाले आफ्नो अभिभावकसँग आफ्नो इच्छा आकाङ्क्षा प्रस्ताव राख्ने परिवारको विशेषता र उमेरको विवरण	४९
तालिका १५	:	परिस्थितिमा आधारित बालबालिकाले आफ्नो अभिभावकसँग गरेको माग वा प्रस्तावको सम्बोधनमा परिवारको विशेषता र उमेर (५ जनामा)	५०
तालिका १६	:	बालबालिकाले आफ्नो अभिभावकसँग आफूमा भएका कुराहरु जानकारी दिने परिवारको विशेषता र उमेर :	५२
तालिका १७	:	घर परिवारको सम्बन्धमा बालबालिकाको समावेशिकरण र बहिष्करण अवस्था	५३
तालिका १८	:	बालबालिकाको उमेर, क्षमता, लिङ्गको आधारमा सदस्यताको विवरण (तुलसी बाल वातावरण क्लब घ्याङ्फेदि-२२ बाल वातावरण क्लब घ्याङ्फेदि-९)	५५
तालिका १९	:	जातजातिको आधारमा क्लबमा बालबालिकाको सदस्यको विवरण	५६
तालिका २०	:	बालबालिकाको उमेर, क्षमता, लिङ्गको आधारमा सदस्यताको विवरण	५७
तालिका २१	:	गा.वि.स. वा सार्वजनिक संरचनामा बालबालिकाको सहभागिताको स्थिति	६०